पा। १सूर्ये हेमच० २अर्कवृक्षे च। "दिवसकरकचोऽस्तं ध्यानमलर्कहेषु" माघः। ज्ञ-क्विप् दिवसज्ञदयत पु०।

दिवस्पति पु० दिवः पतिः अलुक्स०रोःसत्वम्। १इन्द्रे अमरः। "इन्द्राणीमानयिष्यामो यदीच्छसि दिवस्पते!" भा०उ०११अ०।

दिवस्पुत्र पु० दिवः आकाशस्य पुत्रवत् प्रियः दिवः पुत्र त्रायते त्रै-क पृषो०वा। १द्युलोकप्रिये २द्युलोकपालके वा सूर्ये। "दिवस्पुत्राय सूर्याय गंसत" यजु० ४।३५ "दिवस्पुत्राय द्युलोकस्य पुत्रवत् प्रियाय द्युलोकाद्धि सूर्यो जायते दिवः पुत्र त्रायते च इति दिवस्पुत्राय दिवःपालकायेति" वा वेददी०।

दिवस्पृथिवी स्त्री द्वि०व०द्यौश्च पृथिवी च "दिवस्पृथिव्याम्" पा० दिव इत्येव चात् द्यावा च आदेशे अकारोच्चारणं वकारस्य रत्वं (क्वापि) मा भूदित्येतदर्थम्" सि०कौ०। रोदस्योः द्यावाभूम्योः हेमच० "तं देवा बुभ्रे रजसः सदंसे दिवस्पृथिव्योररतिम्" ऋ० २।२।१

दिवस्पृश् पु० स्पृशति स्पृश-क्विन् ६त०। पादेन स्वर्गं स्पर्शिनि १परमेश्वरे "दिवस्पृक् सर्वदृग्व्यासः" विष्णुस०। "दिवःस्पर्शनाद्दिवस्पृक्" भा० "पादोऽस्य सर्वभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि" छा०उ० तस्य पादस्य दिवि स्थितत्वात् त्रिविक्रमावतारे वा तथात्वात् तत्त्वम्। २आकाशस्पर्शिनि शब्दादौ च।

दिवा अव्य० दिव-वा। दिवसे अमरः "दिवा मातर्युवा भरत्यपुरजध्यानिरमः" ऋग्वेदः "पश्चिमान्तु समाश्रयेनो भवं हनि दिवातम्" मनुः।

दिवाकर पु०-दिवा करोति कृ-ट। १सूर्ये २अर्कवृक्षे च "दिवाकरकरैः पूतं दिवाज्ञानं प्रशस्यते" तिं०त० "दिवाकराद्रक्षति यो गुहासु" "दिवाकराद्भुतविभूषणाय दाम्" कुमा०।

दिवाकरसुत पु० ६त०। १यमौ २यमे ३कर्णे ४सुग्रीवे च ५वसुनायां तपत्यां च स्त्री। अरुणात्मजशब्दे दृश्यम्। "गङ्गादिवाकरसुताजलचारुहारम्" द०सं०४२ अ०

दिवाकीर्त्ति पु० दिवैव कीर्त्तिः कृत्यं यस्य रात्रौ कुरुकर्मनिषेधात्। १नापिते अमरः। २चण्डाले हेमच०। तस्य दिवाचरत्वात्तत्त्वं दिवाचरशब्दे दृश्यम्। "दिवाकीर्त्तिसुदक्याञ्च पतितं सूतिकां तथा। शवं तद्बन्धुं स्पृष्ट्वा स्नानेनैव विशुध्यति" मनुना तस्याशुद्धत्वमुक्तम्। दिवाकीर्त्तिर्यस्य। उलूके मेघके हेमच०। दिवा तस्य नामोच्चारे हि तस्य भक्ष्यद्रव्ये तिक्तता जायते इति लोकसिद्धत्वात् तन्नाम्नो न दिवाकीर्त्तनीयता।

दिवाकीर्त्य न०दिवा दिवसे कीर्त्यं कीर्त्तनीयम्। वर्षमाध्ये गवामयने सत्रे द्वयोर्मांसषट्कयोर्मध्ये त्रिणवस्तोमके एकविंशहनि गेये सामभेदे तच्च ता०ब्रा०४।६।१ दर्शितं यथा "विषुवानेव भवति पूर्वेतरयोः पक्षयोर्मध्येऽनुष्ठेयं गवामयनस्य प्रधानभूतं विषुवद्दाख्यमहः प्रदर्शयति एष विषुवान् संवत्सरस्य मध्यतो भवतीत्युपक्रम्य एकविंशहनि सामानि विधत्ते" भा०। "दिवाकीर्त्यसामा भवति" ता०ब्रा० ४।६।१२। "दिवाकीर्त्यानि शुक्रियाणि सामानि तस्मिन् प्रयुज्यन्ते इति दिवाकीर्त्यसामा अत्र विषुवान् दिवाकीर्त्यसामा कार्यः" भा०। तस्य प्रशंसापूर्वकं तत्र गेयत्वं प्रतीकञ्च दर्शितं यथा "स्वर्भानुर्वा आसुर आदित्यन्तमसाविध्यत्तस्य देवा दिवाकीर्त्यैस्तमोऽपाघ्नन् यद्दिवाकीर्त्यानि भवन्ति तम एवाघ्नादपघ्नन्ति रश्मयो वा एत आदित्यस्य यद्दिवाकीर्त्यानि रश्मिभिरेव तदादित्यं साक्षादारभन्ते" ता०ब्रा० ४।६।११ "आसुरेण स्वर्भानुना तमसाविद्धमादित्यस्य वा एवं तमोऽन्धकारं देवा दिवाकीर्त्यैः सामभिरपाघ्नन् व्यनाशयन् अतः यद्दिवाकीर्त्यान्यस्मिन् भवन्ति तेन तम एवाघ्नादादित्यादपघ्नन्ति। कथमेषां साम्नां तमसोहननसामर्थ्यमिति चेत् उच्यते दिवाकीर्त्यसामानीति यत् एते आदित्यस्य रश्मयो वै रश्मिरूपा एव अत एवं युक्तमेव तमसो नाशकत्वं तत्तथासति रश्मिभिरेवादित्यं साक्षात् प्रत्यक्षमारभन्ते ते सन्तिचो विषुवति दिवाकीर्त्यानि प्रयुञ्जत इत्यर्थः। दिवाकीर्त्यसामभिस्तमसोऽपहननं सामान्योक्तं तदेव विवृणोति" भा० "भ्राजाभ्राजे पवमानसुखे भवतो सुखत एवास्य तमोऽपघ्नन्ति" ता०ब्रा० ४।६।१४। "पवमानसुखे माध्यन्दिनार्भवयोः पवमानयोर्सुखे प्रसुखे भ्राजाभ्राजे सामनी भवतः गायत्रस्य नित्यत्वात् ततः परस्तात् क्रमेण भवत इत्यर्थः। अस्य प्रस्तावस्तुतमिति तत्रे गातव्यं साम भ्राजं, तन्माध्यन्दिने पवमानसुखे, "परिस्रावोभिगिष्टा इत्यस्मिन् गेयं साम भ्राजं तदार्भवपवमानसुखे" भा०

दिवाचर त्रि० दिवा दिवसे चरति अच्-टच्। पक्षिभेदे स्त्रियां ङीप्। "दिवाचरो न सर्वदा न च नक्तञ्चरो दिवा" द०व० पञ्च० २चण्डाले तस्य रात्रौ ग्रामनगरे चारनिषेधेन दिवसे एव चारस्य मनुनाभि-